

Cusk, ennek a regénynek már határozott cselekménye van. A magyar és nemzetközi viszonylatban is kedvező fogadtatásban részesülő mintha-regények után talán ez jelenti majd az üdítő változatosságot. *(Park)*

LÉNÁRT-MUSZKA ZSUZSANNA

A sztereotípiák hasznáról és káráról

MARTA FÜLÖPOVÁ: *FELESELŐ KÉPEK. MAGYAROK ÉS SZLOVÁKOK EGYMÁSRÓL ALKOTOTT KÉPE A 19. SZÁZADI SZLOVÁK ÉS MAGYAR PRÓZÁBAN*, FORD. DOBRY JUDIT

Marta Fülöpová felvidéki magyar irodalomtudós 2014-ben megjelent szlovák nyelvű doktori értekezésében vizsgálta a szlovákok és magyarok megjelenését a 19. századi szlovák és magyar prózában. E disszertációt adta közre 2021-ben a Kalligram Kiadó Dobry Judit fordításában. A *Feleselő képek* újszerű s a maga nemében rendhagyó munka a magyar irodalomtudományban, hiszen elsőként vállalkozik monografikus formában az *imanológia*, azaz a nemzeti önképek és idegenségképzetek összehasonlító vizsgálatát célzó részdiszciplína módszertanának irodalmi anyagon történő koncepciózus és következetes érvényesítésére, korszakspecifikus módon, a nemzetközi komparatiztikai kutatásokkal szinkronban. A könyv az európai nacionalizmusok genezisével és az államhatárokon belüli kisebbségi-nemzetiségi mozgalmak jelentőségével számot vetve vizsgálja a magyarok megjelenését a szlovák, valamint a szlovákokét a magyar prózairodalomban a két etnikai csoporttal kapcsolatos sztereotípiák összehasonlító elemzésén keresztül, a korpusz időbeli kereteit pedig a „hosszú 19. század” konstrukciója adja [30.].

A kötet három nagyobb egységből áll. A bevezető fejezet az értekezés elméleti hátterét, tudománytörténeti pozícióját és módszertani alapvetéseit ismerteti [15–63.], a két hosszabb elemző jellegű rész pedig a szlovák nyelvű irodalom magyarsággképét [64–130.] és a magyar irodalom szlováksággképét [131–194.] mutatja be leginkább elbeszélő szövegek, kisebb mértékben értekező prózai munkák felhasználásával. A módszertani bevezető a 18–19. századi nemzeti mozgalmak csoportképző – saját önképet teremtő és önmagát más csoportoktól elkülönítő – mechanizmusait, az egymáshoz képest meghatározható, versengő nemzetképek jellegzetességeit a *sztereotípiá* fogalmán keresztül vázolja fel, röviden kitérve a nacionalizmuselméletek jellegadó koncepcióira és szerzőire [Benedict Anderson, Ernest Gellner], valamint útmutatószerű leírását adja a kiválasztott korpusz elemzéséhez illeszkedő imanológiai módszertannak. A fejezet a nemzetképtan kulcsfogalmait, interpretációs kérdéseit és elemzési szempontjait részben nemzetközi szakirodalmak [Joep Leersen munkái és a 2007-es nagy imanológia-almanach [*Imagology*, eds. Manfred Beller, Joep Leersen, Studia Imagologica 13.] cikkei], részben pedig magyar, szlovák és német nyelvű módszertani írások, esettanulmányok [Rudolf Chmel, Petra Košťálová, Michail Logvinov, Fried István,

Rákos Péter, Tapodi Zsuzsa stb.) alapján vázolja fel. A nemzetkép komponenseinek Rákos Péter által felállított, hatelemű tipológiáját – *népnév, attribútumok, színtér, történelem, nyelv, jellegzetes foglalkozások* – Fülöpová további három fogalommal bővíti ki – *társadalmi témák, vallás, szimbólumok* [47–48.] –, s e felosztás alkotja a 19. századi szlovák és a magyar prózában megjelenő nemzetképek elemzésének logikai struktúráját a következő két fejezetben. Az összehasonlító analízis hangsúlyozottan nem a két etnikai csoport valós, történeti, szociológiai és etnográfiai szempontból igazolható jellegzetességeit kívánja feltárni irodalmi szövegeken keresztül, hanem a „korabeli diskurzus” szintjén igyekszik megragadni a „nemzetkép létrejöttének törvényszerűségeit” [34.], abból a belátásból kiindulva, hogy az irodalmi szövegek a 19. században nem csupán leképezték, hanem igen jelentős mértékben formálták is a nemzettel kapcsolatos képzeteket, elvárásokat.

Az elemzés tárgyául választott irodalmi korpuszt szlovák és magyar szempontból is kanonizált (vagy legalábbis érdemi recepcióval bíró) szerzők művei alkotják. A szerző ezt a lehatárolást Terry Eagletonra hivatkozva a választott szövegek kiemelt reprezentativitásával indokolja [30–31.]. A két nagy fejezetben szlovák oldalról Ján Kollár, Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban, Samuel Tomášik, magyar részről pedig Jókai Mór, Mikszáth Kálmán és Krúdy Gyula neve tűnik fel a legtöbbször. A szlovák és a magyar irodalmi szövegeket imagológiai eszközökkel elemző részegységek előtt egy-egy rövid fejezet foglalkozik a kétféle nemzetkép európai beágyazottságával, bemutatva a magyarokat és szlovákokat jellemző karakterjegyek transznacionális mintáit, történetiségét, illetve ezek viszonyát más jellegzetes kulturális sztereotípiákhoz. A magyarsághoz fűződő negatív sztereotípiák között említi a szerző a barbárság, nomádság (antik hagyományokra visszatekintő) képzeit, illetve a társtalan, keleti nép mítoszát. A pozitív oldalon többek között a középkori magyar szentek tiszteletéhez kapcsolódó vallásosság, a török hódoltság korában megerősödő „Európa védőbástyája”-toposz, a 19. századra nézvést pedig a magyarországi betyárok, cigányok és huszárok mint a szabadság egzotikus megtestesítői, illetve a levert forradalmak nyomán a szabadelvűség, függetlenség kultusza jelennek meg. Olyan karakterjegyek, melyeknek egy része hozzátartozott már a rendi nemzet önképéhez is, a 19. század során pedig nemzeti sztereotípiákká transzformálódott [69–76.]. A szlovákok vonatkozásában a szláv népekkel kapcsolatos képzeteket tekinti át Fülöpová, megemlítve többek között a 'szláv' szóhoz etimológiailag is kötődő rabszolgaság, kiszolgáltatottság, önállótlanág, alárendeltség gyakorta felbukkanó képét, pozitív jellemvonásként pedig a jámborságot, „galamblelkűséget”, szorgalmasságot, engedelmességet – felidézve a kulturális antropológiából jól ismert „nemes vadember”-képzet alkotóelemeit [134–138, 185.]. Az itt vázolt sztereotípiák többsége egyszerre van jelen a két etnikai csoport önképében és külső reprezentációiban (az ún. „heteroképben”), ugyanakkor – mint a kötet tüzetes elemzései megmutatják – igen gyakran egyazon karakterjegy ellentétes előjellel (eltúlozva vagy kifordított, ironikus formában) tűnik fel a rivális csoport társadalmi képzetében, nem függetlenül az irodalmi stilizálás hatáselemeitől, a szerzői intenció természetétől.

A két elemző fejezet a továbbiakban a fentebb már ismertetett imagológiai szempontrendszer alapján épül fel, bemutatva a magyarokkal, illetve a szlovákokkal kapcsolatban tendenciózan feltűnő karakterjegyeket. A regisztrált sztereotípiák

érvényét pedig igen nagy számú, irodalmi művekből származó hosszabb-rövidebb idézet példázza. Mindkét egység végén felsorolásszerű összegzést kapjuk a 19. századi prózaszövegekben megjelenő szlovákság- és magyarsággép jellegzetességeinek, illetve egy-egy táblázatot is olvashatunk, amelyek a szlovák szövegekben megképződő magyar heterokép és a szlovák önkép, valamint a magyar irodalmi művekből kirajzolódó szlovák heterokép és magyar önkép elemeinek összevetését szolgálják [120–130, 181–186.]. A tematikus csomópontok szerint szerveződő és az irodalmi anyaggal jócskán aládúcolt két hosszú fejezet megállapításainak részletekbe menő taglalására e helyütt nincs mód, mégis említést érdemel az elemzés néhány érdekes meglátása. A szlovák irodalmat vizsgáló részben egy nagy jelentőségű összefüggésre enged rálátást – különösen a magyar olvasónak – az *Imago nominis* [A nemzet nevének képe] című fejezet, melyből megtudhatjuk, hogy a szlovák nyelvben két szó is létezik a magyar nép megnevezésére [*Maďar* és *Uhor*], s míg előbbi a modern, etnicizált nemzet kizárólagos koncepcióját tükrözi [s többnyire negatív konnotációk kapcsolódnak hozzá a szlovák szövegekben], utóbbi, az *Uhor* egy régebbi, archaikusabb, integratív birodalmi felfogás, a hungarus-tudat nyomát őrzi magán, mely elképzelés a szlávokat és magyarokat egyazon politikai alakulat egyenrangú tagjainak ismerte el [76–78.]. E szlovák nyelvű sajátos kétalakúsághoz képest a 19. századi magyar prózaszövegekben legtöbbször a 'tót' megnevezéssel találkozunk, melyet egyfelől a korszakban valamennyi szomszédos szláv nemzetre alkalmaztak, másrészt a magyar képzeletben éppúgy kötődnek hozzá pozitív [a mi „tótocskáink”, ahogy Mikszáth és Krúdy írták több helyütt], illetve negatív képzetek [„piszkos tót”, „buta tót”, „a tót nem ember”] [138–142, 152–156.]. Hasonlóképp releváns [ha nem is igazán meglepő], s további irodalomszociológiai/politikai eszmetörténeti vizsgálódásoknak utat nyitó szempont a szlovákok és a magyarok felekezeti különbségének megjelenése az egymásról alkotott képben. Hiszen az például, hogy a magyarok a szlovák írásokban többnyire jellegzetesen református közösségként jelennek meg, külső nézőpontból is megerősíti azt a feltételezést, miszerint a magyar nacionalizmus – s ezzel együtt a magyar nemzeti irodalom – terjedésének, dinamikájának, metaforakészletének volt egy erőteljes kálvinista hátszaga. S míg a magyarokkal kapcsolatos vallási képzetek [pogányság, bálványimádás, ateizmus; kálvinista puritanizmus, makacsság, dacosság, magyarosító hajlam; a katolikus szentek kultusza stb.] legtöbbször negatív előjellel tükröződnek a szlovák prózában, a zömmel lutheránus tótok hűséges, alázatos vallásossága a jámborság, szerénység karakterjegyeivel összekapcsolódva sokkal inkább pozitív vonásként van jelen a magyar szövegekben [114–116, 177–178.]. Az értekezés címét viselő utolsó rövid fejezet [*Feleselő képek*] a kétnyelvű korpuszban detektálható nemzeti sztereotípiák tendenciáit veti össze és árnyalja tovább. Itt egy újabb, összefoglaló táblázat segíti az olvasót, mely egymásra vetítve ábrázolja a magyarok szlovák szövegekben, illetve a szlovákok magyar szövegekben megképződő reprezentációit [190–191.]. A könyv zárszava pedig, kapcsolódva a bevezető elméleti rész alapvetéseihez, újra csak a nemzeti sztereotípiák konstruált mivoltára, viszonylagosságára hívja fel a figyelmet – egy, a nyitottság, az empátia és az elfogadás értékeit valló, igen szimpatikus szerzői ambíció jegyében [199–201].

A könyvből megtudhatjuk, a 19. századi szlovák próza magyarsággépe nagyrészt negatív, s a magyar irodalom szlováksággépe viszont ennél sokkal pozitívabb; ezen

túlmenően a magyarok *általában* sötét hajúak, bajszosak, csizmát és kucsmát viselnek, gyakran lusták, mélabúsak és bort isznak, ellenben a szlovákok sudár természetűek, szőkék, borotvált arcúak, bocskorban járnak, és széles karimájú kalapot hordanak, ártatlan vidámság jellemzi őket, és többnyire inkább pálinkáznak. Azonban Marta Fülöpová munkája e kissé szórakoztató összevetéseken kívül is számos erénnyel bír. Először is felettebb áttekinthető, logikusan tagolt, követhető, kompakt munka, amely egy most is frissnek ható kutatási terület afféle bédekkereként kitűnően alkalmazható az egyetemi irodalomtatásban. Ezt a jó értelemben vett „tankönyvi” jelleget erősítik a kötet táblázatai, a vázlatpontokba szedett szempontrendszerek és a kulcsfogalmak félkövérrel való kiemelése is. Fülöpová könyve ugyanakkor az interkulturalitás történeti jelenségei iránt érdeklődő olvasók számára is inspiratív olvasmány lehet. A könyv nem mutat fel megvilágító erejű egyéni leleményeket a 19. század szlovák és magyar irodalmával kapcsolatban, inkább a tárgyalt szövegek és problémák iránti szerzői érdeklődés, illetve a módszertan szerencsés találkozásának lehetünk tanúi – mindazonáltal a kidolgozott koncepció és korpusz vizsgálata szempontjából a teljességre törekszik, s vállalásait hiánytalanul végrehajtja.

Mindemellett azonban jócskán megfogalmazhatók kritikák a kötettel kapcsolatban. A könyv jelentős hiánya, hogy nem tisztázza, a vizsgált [szlovákokat és magyarokat ábrázoló] szövegek világnézeti aspektusainak, nemzetkarakterológiai reflexióinak, nemzetiségi politikai vetületeinek mi is a tétje a tárgyalt korszak konkrét történeti periódusaiban. A módszertani bevezető említi ugyan, hogy az „imagoológiai kutatás során nem mellőzhető a [tárgyalt, interpretált] mű létrejöttének történelmi kontextusa” [55.], azonban mintha ezt a belátást az elemzésben nem venné elég komolyan a szerző. Egy sok szempontból problematikusan megragadható, hosszú és összetett korszak terméséből a mikroperiódusokra történő reflexió nélkül válogat szövegeket, és azok is kontextus nélkül állnak, így az egész koncepció meglehetősen leegyszerűsítő és homogenizáló. Az egyébként igen sokszínű irodalmi szövegek pedig e redukált értelmű történeti periódus reprezentatív példatárának egyenrangú darabjaiként tűnnek fel, amit az is mutat, hogy a legritkább esetben történik a főszövegben vagy a jegyzetekben utalás az idézett művek pontos keletkezési idejére. Ehhez illeszkedően a század mikrokorszakainak társadalmi-politikai kontextusait, illetve a magyar és szlovák viszonylatban mértékadó irodalomtörténeti nagyelbeszéléseket sem érinti a kötet, még vázlatosan sem. Noha a nemzetközi szakirodalmak alapján többszörösen megerősítést nyer az első fejezet során, hogy az irodalomnak mekkora szerepe volt *általában* a 18–19. századi nacionalizmusok elterjedésében, ugyanakkor a magyar nemzeti irodalom genezisééről, értelmezési kereteiről szóló alapvető szakmunkákra [S. Varga Pál, Dávidházi Péter, Szajbély Mihály, Korompay H. János és Milbacher Róbert monográfiáira] éppúgy nem utal a szerző, mint a magyarországi nacionalizmus történeti, kultúranropológiai és eszmetörténeti összefoglalásaira [példaképp: Gyurgyák János, Trencsényi Balázs és Takáts József munkáira]. Néhány látványosabb példa a kontextuális [és szakirodalmi] hiányokra: a szerző egyáltalán nem tárgyalja az 1848–49-es események nemzetiségi aspektusait, illetve az 1868-as magyar alkotmány [a magyar nemzet államalkotó szerepét és a magyarországi nemzetiségek státuszát kifejtő] koncepcióját, holott ez kifejezetten fontos lenne a könyvben feldolgozott téma, a magyar–szlovák viszony irodalmi reprezentációinak elemzésében. Ehhez hasonlóan

a pánszlávizmus történetéről, illetve a 19. századi szlovák nemzetiségi mozgalomról sem kapunk semmilyen áttekintést – mindezt a könyv néhány odavetett, kifejtetlen utalással intézi el [65, 116, 132, 163.], az olvasó tájékozottságára [vagy fantáziájára?] bízva az efféle fehér foltok kitöltését.

A szakirodalmi megalapozottság hiányából téves [vagy jócskán pontosításra szoruló] megállapítások is következnek: a szerző ötven oldalon keresztül elemzi a magyarok reprezentációját a szlovák szövegekben, ezt követően pedig amellett érvel, hogy a negatív magyarságkép forrása az, hogy a nemzetek önmaguk definiálását a másik [rivális] csoporttól való megkülönböztetés nyomán végzik el [120–130.]. Ugyanakkor az elemzés, amely egyébként a nemzetképek, etnikai sztereotípiák megalkotottságára (és sok esetben túlzó mivoltára) figyelmeztet lépten-nyomon, az irodalmi idézetek tendenciózus halmozásával mintha úgy mutatná be a szlovák szövegekben feltűnő magyarokkal kapcsolatos negatív karakterjegyeket [elnyomás, felsőbbrendűség, kolonizáló diskurzus, hatalmaskodás stb.], mintha azok egyfelől valamifajta univerzális, a kizárásra/elkülönítésre épülő nacionalizmusmodell termékei, másfelől pedig a magyarok antropológiai jellemzőinek, történelmének, kultúrájának rosszindulatú ábrázolatai volnának. Mindkét implicit gondolati sémában van igazság [a nacionalizmusoknak ugyancsak vannak univerzális, leírható mechanizmusai, és igen, a szerzők néha rosszmájúak], mégis, az imagológiai elemzés homályban hagy egy meghatározó történeti tényt: a magyarok logikus magyarázattal szolgál a magyarok gögös felsőbbrendűségének gyakori reprezentációjára a szlovák szövegekben. Tudniillik 1918-ig a magyarok történeti-alkotmányjogi értelemben *valóban* államalkotó nemzetként voltak jelen a Kárpát-medencében a Habsburg Birodalom részeként, mely államalkotó szerep – akármennyire recsegett-ropogott is eresztékeiben az egész – a szlovákokról nem volt elmondható. A saját közösség másoktól való megkülönböztetése s a domináns etnikai csoport negatív színben feltüntetése a szlovák irodalmi művekben tehát legalább annyira következik egy hajdanvolt kényszerű, kompromisszumos [s szükségszerűen konfliktusokat generáló] alkotmányjogi és geopolitikai szituációból, mint a nacionalizmus „természetéből” és kizárólagosságra épülő logikájából.

Mind a szlovák, mind a magyar szövegek elemzésében meghatározóan jelen van az integratív „hungarus-konceptió” és a „konfliktuson alapuló” [eticizált] nemzet-konceptió különbsége, ugyanakkor Fülöpová fogalmazásmódja gyakran azt sugallja, mintha egy-egy irodalmi szöveg szerzője egyik vagy másik konceptió szószólója volna [pl. „a »hungarus-konceptió« jegyében alkotó szerzők” [99.]], pedig a helyzet – amennyire a történeti kutatásokból látni lehet – minden bizonnyal bonyolultabb ennél. A történetetlen olvasatokra találunk példát a könyv 184. oldalán is, miszerint a magyar próza „szinte teljes mértékben” magáévá tette a szlovák önképet, a szerző pedig arra alapozza mindezt, hogy „a szlovákokról alkotott kép a 19. század második felében íródott szövegekben jelentősebb mértékben jelenik meg. A kutatás alapját képező Jókai-, Mikszáth-, Krúdy-művekben feltűnő téma részletes kidolgozására már a szlovák önképre adott reakcióként kerül sor.” [Lásd még: 187–188.] Kétségtelenül tetten érhető a század második felének íróinál a nemzetiségi mozgalmakra irányuló fokozottabb érzékenység [megint csak történeti okokból], illetve ahhoz sem fér kétség, hogy az elemzésből az tűnik ki, jelentős az átfedés a szlovákok önképe és

a magyar szövegekben megképződő reprezentációk között. Ugyanakkor az, hogy Jókai, Mikszáth és Krúdy írásaiban többször bukkannak fel szlovákságsztereotípiák, önmagában nem magyaráz semmit a szlovák nemzeti önképpel és annak alakulástörténetével kapcsolatban. Nagyobb és heterogénebb, nem-kanonikus irodalmi korpusz [közköltészet, népszerű irodalom, sajtóanyagok, népismei munkák stb.] bevonásával a század illetően tendenciái jelentősen árnyalhatók volnának, és sejtésem szerint részben cáfolnák is a fenti állítást.

A kötetet olvasva az a benyomás keletkezhet, hogy míg az irodalmi szövegek imagológiai vizsgálata jelentősen gazdagíthatja a nemzetképkutatást, addig az irodalomtörténet keretrendszerében szemlélve elégtelennek tűnik, hiszen a mű alapkoncepciójából, metodikájából és szerkezetéből adódóan az elemzésekben voltaképp nem kerül sor semmilyen [poétikai, hatástörténeti, filológiai, tematikus stb.] interpretációra, s mint ilyen nem ösztönöz a korszak irodalmának olvasására, megismerésére. Ugyanis a szerző bár az irodalmi szövegekből véli levezethetőnek a nemzeti sztereotípiákat – így tehát induktív gondolkodást imitál –, az elemzés nyelvi megvalósítása azt tükrözi, hogy voltaképp a sztereotípiák létét tekinti alapvetésnek, így aztán nem fókuszáltnál vizsgál egy-egy alkotást a benne reprezentálódó szlovákság- vagy magyarságkép feltárására irányulóan, hanem pusztán példaként idéz fel az adott szempontoz (népnév, nyelvhasználat, színtér, vallás stb.) illeszkedő szövegrészeket. Mi tagadás, látványos, ahogy a magyarokkal és szlovákokkal kapcsolatos közhiedelmeket kollázsszerűen, kontextusukból kiemelt forrásszövegek sokaságával támogatja meg a szerző, ez azonban egyrészt ellenében hat a tárgyalt irodalmi művek mélyebb megértésének, másrészt rámutat az imagológiai elemzés e koncepcióban kiütköző vakfoltjaira. Ahogy a szerző is érzékeli-érzékelteni bizonyos pontokon [lásd: 129.], azok a szövegek, amelyek nem támasztják alá valamely dominánsabb kulturális sztereotípiát vagy „nemzetkonceptiót”, nehezen illeszthetők a gondolatmenetbe, szabályt erősítő kivételként, rendszerhibaként vannak jelen. Úgy tetszik, ilyen esetekben, a rigorózus módszertan érvényesítése miatt is, a nemzeties sztereotípiák keresése beszűkíti az értelmező szemhatárát. Meggyőződésem például, hogy a gulyás, a szalonna és a bor szlovákok és magyarok általi lelkes fogyasztása [118.] nem feltétlenül a nemzetek közötti szimbolikus térfoglalási harcok egy rejtélyes, meglepő, megmagyarázhatatlan, béke övezte oázisa – ha létezik is efféle értelmezői leírás –, arról is szó van, hogy ezek olyan élelmiszerek, amelyeket a térségünkben élő etnikumok több csoportja is fogyasztott. Ugyanígy az sem csupán a nemzeti programok váratlan, meglepő sokszínűségét, megengedő voltát erősíti meg [atipikus példaként], hogy mind magyar szövegekben szerepelnek szép, csábító szlovák nők, mind pedig a szlovák elbeszélésekben feltűnnek forróvérű magyar asszonyok [86, 158, 181.] – sokkal inkább a női szereplők adott szüzsében betöltött funkciója lehet itt az elsődleges szempont a karakterjegyek megválasztásánál.

Meggyőződésem szerint Fülöpová elemzéseinek az a legfőbb tanulsága a nemzetképkutatás és az irodalomtörténet összekapcsolását illetően, hogy sokkal fókuszáltabban, egy-egy szempontoz [színtér, nyelvhasználat, külső jegyek stb.], illetve konkrét vagy néhány műre szorítkozva, rövidebb és beláthatóbb korszakra lokalizálva volna érdemes irodalmi alkotásokat imagológiai szempontból elemezni, nem alárendelve a szövegelemzést és -értelmezést a módszertan teljességre törekvő

szempontrendszerének. Úgy is mondhatnám, az imagológia nem mint metodika, hanem pusztán mint szemlélet volna üdvözlendő az irodalomtörténet-írásban; olyan vizsgálódások (egyik kézreálló, de nem kizárólagos) értelmezési kereteként, amelyek nem redukáltak, különböző markerek beazonosítása érdekében nyúlnak az irodalmi szövegekhez, hanem a maguk gazdagságában, tág politikai-kulturális-társadalmi összefüggésrendszerében és esztétikai komplexitásában kívánják megragadni azok üzenetét. Ahogy azt a szerző által idézett Fried István tette például Jókai szlovák tárgyú regényei esetében, vagy a sajnos nem hivatkozott S. Varga Pál *A nemzeti költészet csarnokai* című könyvében és más írásaiban.

A könyv mint szövegalkotás stílusában visszafogott, tárgyilagos, célra tartó, cseppet sem túlírt, ugyanakkor kissé sok gondolatismétléssel találkozunk benne. Jól lehet a szerző már-már kínosan ügyel a módszertani bevezetőben lefektetett fogalmi keret következetes érvényesítésére, az általánosabb irodalomtudományi terminológia használatában mintha bizonytalannak mutatkozna. Nem egyszer homályos, pontatlan megfogalmazásokkal, suta nyelvi formákkal él – a furcsán csengő kifejezések közül a „metamidzs”-et [104.] és a „didaktizmus”-t [129.] emelném ki –, ami persze a fordítás hibája is lehet. A szerkesztésről szólván, szép gesztus a magyar olvasó felé, hogy a jegyzetek kapcsos zárójelben megadják a viszonylag nagy számú szlovák műcím fordítását, de csak az első előforduláskor – ellenben az irodalomjegyzékben nem; így a „rendszer” igen hamar követhetetlenné válik. Továbbá abban sem találtam logikát, hogy bár van a kötet végén bibliográfia, a lábjegyzetek minden egyes előforduláskor (!) megisméttlik a hivatkozott művek könyvészeti adatait, lett légyen az folyóiratközlés, irodalomtörténeti monográfia vagy épp egy link a MEK-ről. Sokkal hasznosabb és ergonomikusabb lett volna a lábjegyzetekben rövidítéseket alkalmazni, a tüzetes bibliográfiai adatokat pedig az irodalomjegyzékben közölni. Összefoglalóan: úgy a szöveg nyelvi precizitásának vonatkozásában, mint a doktori értekezés valódi monográfiává formálását illetően sokat emelt volna a kötet minőségén egy kontrollfordító és/vagy szaklektor bevonása. [Noha irodalomtudományos szakmunkáról lévén szó, ilyesmire a könyv kolofonja nem utal.]

Az utóbbi másfél-két évtizedben, ha nem is vált trenddé, de jelentős eredményeket hozott az imagológiai megközelítés felhasználása a magyar irodalomtudományban – itt elsősorban a már említett Tapodi Zsuzsa sok-sok publikációjára és az általa szerkesztett *Imagológiai olvasókönyvre* [Scientia, Kolozsvár, 2016] utalnék. Úgy hiszem, ennek az inspiratív kutatási iránynak mindenképpen üdvözlendő fejleménye a *Feleselő képek* című kötet, melynek leginkább méltányolandó törekvését – vázolt hiányosságain túl – az imagológiai módszertan informatív, részletgazdag bemutatásában, valamint a nemzeti irodalom koncepciójával való komparatív igényű összekapcsolásában ismerhetjük fel. [*Kalligram*]

RADNAI DÁNIEL SZABOLCS